

2. Przesłanie do Sekretarzy Komisji Liturgicznych Europy

**Kard. Francis Arinze,
Prefekt Kongregacji ds. Kultu Bożego
i Dyscypliny Sakramentów**

PROMOWANIE KULTU BOŻEGO

*(Przesłanie do Sekretarzy Komisji Liturgicznych Europejskich Konferencji Biskupów,
Dobogökö [Węgry], 23 czerwca 2003 r.)*

Niech Bóg będzie uwielbiony i wychwalony za to spotkanie *Stowarzyszenia Sekretarzy Komisji Liturgicznych Europejskich Konferencji Biskupów*. Wyrażam swoją szczerą wdzięczność Jego Ekscelencji mons. Péter Erdő, arcybiskupowi Esztergom-Budapeszt i prymasowi Węgier, za jego życzliwe zaproszenie do uczestnictwa w tym spotkaniu i podzielenie się z wami niektórymi propozycjami dotyczącymi promowania świętej liturgii w Europie.

To pożyteczne i bardzo ważne, że przedstawiciele Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów osobiście spotykają się z wieloma biskupami odpowiedzialnymi za świętą liturgię w różnych konferencjach biskupów, jak również z ich współpracownikami. Dlatego obecny zjazd jest dla mnie cenną okazją do spotkania z reprezentantami konferencji biskupów nie tylko Zachodniej, ale także Centralnej i Wschodniej Europy, gdzie Kościół żył w szczególnych warunkach przez niemal 50 lat. Kościoły partykularne w tych regionach stają teraz w obliczu nowych wyzwań, wśród których poważnymi są te z dziedziny odnowy liturgicznej. Pozwalam sobie wyrazić zadowolenie z faktu, że jest wśród nas wielu przedstawicieli tych Kościołów, i podziękować im za wyjątkowy wkład w nasze spotkanie.

Pragnę Wam podziękować i pogratulować oferowanej przez Komisję Liturgiczne Konferencji Biskupów w Europie współpracy nie tylko z poszczególnymi konferencjami biskupów, ale również z Kongregacją ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, w podejmowaniu zadań prowadzących do „coraz bardziej wnikliwego zgłębiania liturgii Kościoła, sprawowanej według aktualnych ksiąg i przeżywanej przede wszystkim jako fakt porządku duchowego” (por. *Vicesimus quintus annus*, 14). Zadanie liturgicznej odnowy poszukuje odpowiedzi na potrzeby pastoralne naszego czasu zgodnie z głównymi zasadami *Sacrosanctum Concilium* i ich dalszymi wyjaśnieniami przez Stolicę Świętą, szczególnie w takich dokumentach, jak *Varietates legitimae* (1994), *Institutio Generalis Missalis Romani* (2000) i *Liturgiam authenticam* (2001).

Stowarzyszenie Sekretarzy Komisji Liturgicznych Europejskich Konferencji Biskupów stwarza idealną okazję do wymiany licznych doświadczeń zgromadzonych od ogłoszenia konstytucji *Sacrosanctum Concilium*, której 40. rocznicę wyznaczymy później w tym roku. Te doświadczenia ukazały wiele korzyści, jakie zostały zebrane przez lud Boży dzięki wysiłkom biskupów we wprowadzaniu odnowy liturgicznej wyznaczonej przez *Sacrosanctum Concilium*.

Jak Ojciec Święty napisał w *Vicesimus quintus annus* i jak jesteście tego świadomi z własnych doświadczeń, odnowa liturgiczna nie dokonywała się bez trudności. Wielu było takich, którzy przyjmowali ją „z pewną obojętnością” albo „jednoznacznie opowiedzieli się za zachowaniem dawnych form liturgicznych”. Byli też tacy, którzy „wprowadzili nowości podyktowane ich fantazją, odchodząc od norm ustanowionych przez Stolicę Apostolską” (*Vicesimus quintus annus*, 11).

Odpowiadając na te okoliczności, które znacznie różnią się od tych związanych z ogłoszeniem *Sacrosanctum Concilium*, Stolica Apostolska w ostatnim czasie opublikowała szereg ważnych dokumentów wyznaczających normy do kontynuacji liturgicznej odnowy. Dokumenty te mają na celu promowanie świętej liturgii poprzez wspieranie pozytywnych elementów, jakie wyłoniły się za sprawą działania Ducha Świętego na przestrzeni 40 lat, kiedy to też kształtowały się jasne, formułowane na podstawie doświadczenia zasady, które wyznaczają drogę do odnowy liturgicznej sugerowanej przez Ojców Soboru Watykańskiego II.

W swym przemówieniu chcę odwołać się do trzech z owych dokumentów, a mianowicie do *Liturgiam authenticam*, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii* oraz do najnowszej encykliki Ojca Świętego *Ecclesia de Eucharistia*.

1. *Liturgiam authenticam*

Instrukcja *Liturgiam authenticam* została przygotowana przez Kongregację ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów w odpowiedzi na list sekretarza stanu, kardynała Angelo Sodano, z 1 lutego 1997 r. (Protokół N. 408.304) wyrażającego pragnienie Ojca Świętego, aby wyznaczyć specjalne normy dotyczące tłumaczenia tekstów liturgicznych na języki narodowe. Celem *Liturgiam authenticam* było upewnienie się, że sprawowanie liturgii w obrządku rzymskim w języku narodowym jest „pewne jako autentyczny głos Kościoła Bożego” (*Liturgiam authenticam* 7), który modli się do Oblubieńca, pełen miłości i wdzięczności, ofiarując Mu potrzeby wiążących, dołączając do świętych w niebie, którzy radują się obecnością Baranka. Tak więc, biorąc udział w jednej liturgii nieba, głos Kościoła słyszany jest za każdym razem, gdy sprawowana jest Eucharystia w jakimkolwiek języku.

Należy zwrócić szczególną uwagę na język liturgii, który różni się od innych form języka. Tłumacze muszą być szczególnie uwrażliwieni na jego specyficzny charakter. Chodzi przede wszystkim o tłumaczenie na języki narodowe liturgii w obrządku rzymskim, gdyż charakteryzuje się ona słownictwem, które ewoluowało przez długi okres i zawiera wiele odniesień oraz aluzji do Biblii, jak również wiele teologicznych idei i wyrażeń zaczerpniętych z pism Ojców Kościoła. Terminologię i słownictwo typowe dla obrządku rzymskiego należy jak najwierniej przełożyć na języki narodowe. To może być trudne w niektórych językach i dlatego tłumacze muszą się starać przetłumaczyć najważniejsze dla obrządku rzymskiego terminy (np. *munus*, *famulus*, *consubstantialis*, *propitius*), nie odwołując się do adaptacji, transkrypcji czy parafrazy.

Język liturgii w obrządku rzymskim opiera się na Biblii i odzwierciedla przymierze zawarte między Chrystusem i Kościołem. To nie powinno dziwić, ponieważ głównym językiem liturgii Kościoła jest biblijne Słowo, przez które Bóg nieustannie

porozumiewa się z Oblubienicą swego umiłowanego Syna (por. *Liturgiam authenticam*, 19). Dlatego tłumacze powinni zawsze być uwrażliwieni na biblijną jakość tekstów liturgicznych w obrządku rzymskim, zarówno w sensie bezpośrednim – w czytaniach i antyfonach wybieranych do Liturgii słowa, jak i w sensie pośrednim – gdy język danej modlitwy przypomina słowa lub wyrażenia z Biblii. Błąd w odczytaniu i przetłumaczeniu biblijnej znaczenia tekstów liturgicznych może często prowadzić do oderwania ich od uroczystości, na które zostały one przeznaczone.

Podobna ostrożność potrzebna jest w tłumaczeniach słów zaczerpniętych z łaciny, które stanowią sporą część słownictwa obrządku rzymskiego. Święci Augustyn, Hieronim, Ambroży, Grzegorz i Leon pozostawili ślad swych teologicznych poglądów dotyczących wielu modlitw, które zostały później przystosowane do użytku w Kościele Powszechnym. Ich teologiczne niepokoje i odpowiedzi na teologiczne pytania służą do wyjaśniania znaczenia wielu z tych modlitw, w których zawarte są odpowiedzi na odwieczne pytania dotyczące człowieka i jego zbawienia. Tłumacze tekstów liturgicznych nie mogą więc właściwie funkcjonować, jeśli nie znają *fontes liturgici*.

Zastanawiałem się nad tymi aspektami dotyczącymi tłumaczenia do tego stopnia, że mogę przedstawić złożoność właściwego tłumaczenia tekstów liturgicznych w obrządku rzymskim oraz podkreślić praktyczną wartość *Ratio translationis* polecanego w *Liturgiam authenticam*, 9. Takie praktyczne wskazówki są bezcenne dla tych, którzy tłumaczą teksty liturgiczne na różne języki narodowe. Komisja *Vox Clara* Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów już przygotowuje angielskie tłumaczenie *Ratio translationis*, natomiast *Internationale Arbeitsgemeinschaft* pracuje nad niemieckim tłumaczeniem *Ratio*. Proszę, kontynuujcie tę inicjatywę w Waszych językach, zważywszy, że pracę nad tłumaczeniem dopiero trzeba wykonać.

Jak już zostało wspomniane na ostatnim spotkaniu, artykuł 132 *Liturgiam authenticam* zobowiązuje przewodniczących Konferencji Biskupów i głównych przełożonych instytutów religijnych do przygotowania raportu dla Stolicy Apostolskiej dotyczącego Waszych postępów w tłumaczeniu ksiąg liturgicznych na języki narodowe oraz w dostosowywaniu tłumaczeń do norm przedstawionych w instrukcji. Jeśli chodzi o Konferencje Biskupów w Europie Zachodniej, jest to jedno z zadań, z którym obecnie zmagają się odpowiednie komisje liturgiczne. Należy zachęcić sekretarzy komisji liturgicznych do pomocy biskupom w tej trudnej dziedzinie, aby wszelkich nieuniknionych popraw bieżących tekstów w językach narodowych można było dokonać jak najsprawniej.

Wyzwania stawiane przed biskupami Europy Wschodniej są inne, gdyż dopiero od niedawna mogą oni stawiać pytanie dotyczące tłumaczeń ksiąg liturgicznych na języki narodowe. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów docenia odważne próby podjęte w odpowiedzi na wyzwania i zachęca Konferencje Biskupów Europy Zachodniej do zaoferowania biskupom Europy Wschodniej praktycznej i technicznej pomocy, aby maksymalnie ułatwić ten proces.

W związku z tłumaczeniem tekstów liturgicznych podkreślmy potrzebę przetłumaczenia trzeciego wydania *Mszału rzymskiego*. Osiągnięto już znaczny postęp w tłumaczeniu Mszału na język angielski i Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów z zadowoleniem przyjęła zapewnienie, że prace nad nim wkrótce zo-

staną zakończone. Kongregacja zauważa zaangażowanie, z jakim zadanie to przyjęto w niemieckim obszarze językowym, i wyraża nadzieję, że podobny postęp w innych głównych językach europejskich wkrótce doprowadzi do prezentacji tekstów dla *recognitio* Stolicy Apostolskiej zgodnie z kan. 838 § 2.

2. *Dyrektorium o pobożności ludowej*

Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii, ogłoszone przez Kongregację ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów dnia 17 grudnia 2001 r., ma na celu przedstawienie ogólnego przeglądu relacji między świętą liturgią i pobożnością ludową. Ponownie wyznacza zasady regulujące powiązania między świętą liturgią i pobożnością ludową oraz przedstawia „wskazania w celu ich owocnego zastosowania w każdym z Kościołów lokalnych zgodnie z ich tradycjami miejscowymi”.

Pozytywne i zachęcające stanowisko duszpasterzy wobec pobożności ludowej przyniesie owoc w sferze, która była i pozostaje bardzo istotna w zachowaniu wiary chrześcijan. „Pobożność ludowa jest wyrazem wiary, która skupia w sobie elementy kultury określonego środowiska i uzewnętrznia oraz w sposób żywy i skuteczny pobudza wrażliwość uczestników” (*Przesłanie papieża Jana Pawła II do Sesji Plenarnej Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, 21 września 2001 r.*).

Związek między pobożnością ludową i liturgią nie powinien być przedstawiany w kategoriach sprzeczności, równości czy zastępstwa. Uświadomienie zasadniczej ważności liturgii i poszukiwanie jak najautentyczniejszych jej wyrażeń nigdy nie powinny prowadzić do zaniedbywania pobożności ludowej i owoców łaski, które z niej płyną, ani też do uważania jej za niepotrzebną czy nawet szkodliwą dla liturgii Kościoła.

Przeciwna sytuacja również ma rację bytu. Rola pobożności ludowej w życiu Kościoła nie powinna prowadzić do uproszczenia liturgii Kościoła. Kiedy dochodzi do takiej sytuacji, święta liturgia nie jest już „szczytem, do którego zmierza Kościół”.

Według wskazówek *Sacrosanctum Concilium* *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii* zmierza do uniknięcia owych sytuacji ekstremalnych, poprzez spojrzenie na związki łączące obie formy pobożności na zasadach harmonii, gdzie pobożność ludowa jest obiektywnie podporządkowana i kierowana w stronę świętej liturgii.

W tej dziedzinie potrzeba odpowiedniej katechizacji. Różne komisje liturgiczne europejskich Konferencji Biskupów nie zawiodą w przygotowaniu odpowiednich materiałów katechetycznych, które odzwierciedlą zasady *Sacrosanctum Concilium* i wytyczne wyznaczone w *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii*.

3. *Ecclesia de Eucharistia*

„Każdy krok ku świętości, każde działanie podjęte dla realizacji misji Kościoła, każda realizacja programów duszpasterskich winny czerpać potrzebną siłę z tajemnicy eucharystycznej i ku niej się kierować jako do szczytu. W Eucharystii mamy Jezusa, Jego odkupieńczą ofiarę, mamy Jego zmartwychwstanie, mamy dar Ducha Świętego, mamy adorację, posłuszeństwo i umiłowanie Ojca” (*Ecclesia de Eucharistia*, 60).

Wszystkim, którzy uczestniczą w Konferencjach Biskupów dotyczących promowania świętej liturgii na kontynencie europejskim, polecam najnowszą encyklikę Ojca Świętego i zachęcam do głębszego odkrywania razem z nim „sakramentu tajemnicy paschalnej, *stanowiącej centrum życia eklezjalnego*” (por. *Ecclesia de Eucharistia*, 3), który „jest czymś najcenniejszym, co Kościół posiada na drogach historii” (*tamże*, 9).

Wcześniej już została wspomniana ważność wiernego tłumaczenia tekstów obrządku rzymskiego na języki narodowe. W kontekście *Ecclesia de Eucharistia* problem ten jest związany z dwoma głównymi wątkami podkreślonymi przez Ojca Świętego w jego encyklice, a mianowicie z ofiarniczą naturą Eucharystii oraz z potrzebą ponownego rozpalenia kultu eucharystycznego.

Msza święta jest równocześnie i nierozdzielnie pamiątką ofiarną, w której przedłuża się ofiara krzyża, i świętą ucztą Komunii w Ciele i Krwi Pana (por. *Katechizm Kościoła katolickiego*, 1382). Dlatego tak ważne jest, aby modlitwy podczas Mszy w języku narodowym przekazywały prawdziwe i odwieczne znaczenie zbawczej ofiary Pana i aby unikano skrótowego rozumienia tajemnicy Eucharystii, co ją pozbawia jej ofiarniczego znaczenia albo sprowadza do braterskiego spotkania. Zadanie Kościoła, którym jest przekazanie wiernym wiary we wzniosłą tajemnicę Eucharystii, przeszło ewolucję słownictwa teologicznego dotyczącego Eucharystii, co ma na celu przekazanie następnym pokoleniom apostołskiego świadectwa męki, śmierci i zmartwychwstania Chrystusa. W kontekście tego spotkania nie wolno zapominać, aby Wasza praca na konferencjach biskupów całkowicie odzwierciedlała te same cele. Należy o tym pamiętać podczas wspierania biskupów w pracach nad korektą bieżących tekstów w językach narodowych.

Głębszy sens tajemnicy przeżywanej w Eucharystii odzwierciedla się w większej wewnętrznej postawie pobożności, czci lub bojaźni oraz potrzebie uzewnętrzniania doniosłości sprawowanego wydarzenia (por. *Ecclesia de Eucharistia*, 49). W obecności Boga Mojżesz zdjął sandały i zakrył twarz. Maria, siostra Łazarza, połała głowę Chrystusa drogimi wonnościami, oddając przez to cześć, jaką Jego ciało powinno otrzymać po śmierci. Rozpalenie na nowo tego samego kultu dla Najświętszej Eucharystii jest ważnym zadaniem dla wszystkich odpowiedzialnych za promowanie świętej liturgii. Powinno to zawsze inspirować nasz udział w celebracji Mszy i w kontemplacji Świętej Eucharystii poza Mszą. Powinno to również znaleźć zewnętrzne odzwierciedlenie w pełnym czci języku i gestach, a także w wiernym zachowywaniu norm liturgicznych.

Ojciec Święty podkreśla również wyrażanie szacunku lub czci wobec Chrystusa w sztuce, architekturze, muzyce religijnej czy rzemiośle. „W perspektywie sztuki, która pragnie wyrazić przez wszystkie swoje elementy istotę Eucharystii według nauczania Kościoła, trzeba zwrócić baczną uwagę na normy, które regulują *architektoniczny kształt i dekorację świątyni*.... Sztuka sakralna musi odznaczać się umiejętnością trafnego wyrażenia tajemnicy ujmowanej w pełni wiary Kościoła i zgodnie ze wskazaniami duszpasterskimi, stosownie opracowanymi przez kompetentne władze kościelne” (*Ecclesia de Eucharistia*, 50). Skarb Eucharystii jest zbyt cenny, aby ryzykować zubożenie lub pójść na kompromis przez formy nieodpowiednie do wyrażenia

tajemnicy, którą w sobie zawiera. Dlatego powinno się dołożyć wszelkich starań dla poparcia sztuki i architektury chrześcijańskiej, unikając form, które upraszczają rozumienie Świętej Eucharystii czy są nawet z nią sprzeczne .

W odniesieniu do obu tych punktów powinniśmy podkreślić podstawową istotę katechezy i potrzebę przygotowania oraz rozprowadzania dobrego materiału katechetycznego, który przyniesie praktyczne korzyści zarówno duchowieństwu, jak i świeckim. To jest zadanie dla biskupów, którzy są pasterzami Kościoła. Możecie ich jednak wesprzeć, służąc pomocą i doświadczeniem przez komisje Konferencji Biskupów. Zachęcam do podjęcia tego zadania i wyrażam życzenie, aby Wasze starania przyniosły owoce dla większej chwały Boga.

Na zakończenie chcę ponowić moje podziękowania wszystkim zaangażowanym w to stowarzyszenie, za zaproszenie mnie do przyjazdu i podzielenia się refleksjami na temat świętej liturgii. Wyrazy wdzięczności przekazuję Jego Ekscelencji mons. Péter Erdo, arcybiskupowi Esztergom-Budapeszt i prymasowi Węgier, ojcu Jean-Claude Crivelli, przewodniczącemu stowarzyszenia, oraz ojcu Laszlo Zongor Aczel, sekretarzowi Komisji Liturgicznej Konferencji Biskupów Węgier za ich uprzejmość i troskę w czasie mego tu pobytu.

Niech Najświętsza Dziewica Maryja, Matka Zbawiciela i Matka Kościoła, wyjedna nam łaski potrzebne do dalszego wspierania duchownych w ich nieustającej miłości do Kościoła, wierności i niegasnącym zapale w promowaniu Boskiej liturgii.

Francis Card. Arinze

23 czerwiec 2003 r.

(Tłum. ks. Marek Górka)

Z dokumentu II Polskiego Synodu Plenarnego
Liturgia Kościoła po Soborze Watykańskim II

W trosce o formację liturgiczną

78. Formacja liturgiczna powinna zmierzać do uświadomienia najgłębszych wymiarów uobecnienia Misterium Paschalnego w sakramentach, a także uczyć kształtowania żywej liturgii z udziałem wspólnoty. Należy zatroszczyć się o przygotowanie osób świeckich, które mogłyby pełnić właściwe im funkcje liturgiczne. (...)

81. Formacja biblijna i liturgiczna Ludu Bożego powinna się dokonywać głównie przez samą liturgię, właściwie ukształtowaną i przeżywaną. Należy do tego celu wykorzystywać również misje i rekolekcje, czuwania modlitewne, katechezę wielkopostną i adwentową, a także zajęcia formacyjne grup apostołskich.